

IVAN LAH:

HISTORIJA HIŠE.

I. n sedaj šumi gozd, kot bi šumel povest o prejšnjih dneh, o svojem nesrečnem gospodarju, o slavni zgodovini bogate hiše. Mlade jelke, borovci in košate, piramidaste smrečice, goste veje polne ptičevpecev, polne skritih gnezd, vitki svetlozeleni mecesni v lepih vrstah, polni mladega življenja, stojé drug pri drugem. Tiha pesem mlade pomladi gre med njimi, iz ozelenele zemlje kipé cvetlice in travce gledat v toplo solnce. Ko zaveje gorki veter, začne se nekak mil šepet, šum mladih dreves o čudesnem življenju. Zazibljejo se vejce, kot v radostnem veselju na tako življenje.

A vsak vaščan, ki gre mimo tega lepega, mladega gozda, se nehote spomni čudne povesti, ki se neredko ponavlja tudi na zapéčkih v pozimskih večerih, ko pokriva mlado drevje na debelo beli sneg, s smrtnotežko močjo. Drugače je zdaj v pomladi, kot pozimi . . . Stari možici in ženice prihajajo v gozd po drva in se sključeno ustavljajo pred tem gozdom, kot da o nečem premišljajo. Ta in oni odkima z glavo, starci vzamejo celo pipo iz ust, da prav pošteno pljunejo na tla — in nekaj pomomljajo med brezzobimi čeljustmi, kot bi rekli:

„Fej, Bog ti odpusti, ničvrednež!“

Tu v mladem gozdu ni nič zanje. Ni suhljadi, ni dračja, posekati pa — Bog ne prizadeni! Tudi nimaš kaj, vsega je škoda. Celo zagrajeno je vse okoli in okoli. Ob robu gozda pase včasih kak pastir, prepeva pesmi in se norčuje iz celega sveta. V pesmih trdi, da gre baba proti gozdu in vpije:

Stara baba
v hosto gré,
domu nese
tri trské,
pa jo vse kosti bolé.

Sliši to starka, vzdigne palice, in se krega nad porednim pastirjem, naj se ne norčuje iz starih ljudi:

„Ti grdoba ti, grda, pastirska“, vpije, „le počakaj, da te dobim v roke, ti mladost neumna! Gospodarju povem, čakaj; se boš ti norčeval iz starih ljudi!“ . . .

A pastir je lahkomiseln in se smeje starki in njenemu pretenju. Tudi njemu ni vse po volji. Nihče ne sme v gozd, tudi on ne. Včasih so hodili vsi po gozdu. Možički in ženice so zahajale vanj po drva, po suhljad in po dračje, otroci so hodili po jagode in po maline, gobarji so brali gobe, Lunder je kopal korenine za zdravila in on, pastir, je lahko ležal v senci visokih smrek do poznega večera, da ga ni obsijalo solnce, živina pa se je pasla, koder je hotela, zdaj tu zdaj tam; nič ni bilo prepovedanega, povsod ji je bila prosta pot. In pastir se ni zmenil zanjo, zakuril je ogenj in pekel krompir ter pil pri studencu ali pa lovil rake v vodi pod gozdom. Tako je bilo v zlati pastirski dōbi menda, tako je bilo življenje v gozdu. Do večera ni imel pastir dela, zvečer je prišla živina sama k vodi, in takrat je zavil svoj tuleči: Domú, domú. A zdaj — vračaj pa vračaj . . . Bog ne daj, da bi zašla preblizu gozda. Vedno varuj in pazi! In če ga včasih zmoti veverica, ali pa gre po sledu lisice, zaide živina in potem gorje mu . . . Tako je zdaj v gozdu, a včasih je bilo včasih in boljše je bilo. In ravno, ko je kaj takega, da ga kaj zmoti, pride starec s pipo v ustih ali pa starka s svitkom pod pazduho in s kosom v roki, pa mu preti: „Aha, ali vidiš! Kje pa imaš oči. Ti lenuh! Ti bo že grof ušesa navil, ali pa bo gospodarja tožil, pa te bo on po podplatih. Ali boš pazil na živino! Čemu pa si tu, da lenobo paseš!“

Tako je bilo zaradi mladega gozda, kamor je bil vsem vhod zaprt, prepir med pastirjem in vaškimi reveži, ki so hodili v obližje po-

birat suhljad in dračje. In vsemu je bil kriv mladi grof.

Takrat sem izvedel povest. —

Stal sem ob robu gozda in gledal v mladi gozd. Vse je rastlo in povsod se je kazala nova sila velikega bodočega gozda. Pristopil je starec, upogel in zgrbuljen, in začel praviti. Taka je njihova navada. Pripovedujejo reči, ki se ne tičejo niti njih niti tebe. Pristopijo in pripovedujejo, začno v sredi in povejo vse, kot jim pride na misel . . .

Tako je sedaj. Rajnki gospodar z Jelševine je bil bogat kmet. Povsod so govorili o Jelševcu. Največje voli je vedno postavil na semenj, najlepša je bila njegova živina. Bogastvo je bilo. Pravili so stari ljudje, da je bil njegov oče izkopal francosko blagajno. Vzrastla je tista velika hiša pod Prevalom, kdo je vedel, kaj in kako. Kupil je vse, kar je bilo na prodaj, in gostilna je bila tam imenitna, cele vrste voznikov so stale pred njo. To so bili zlati časi. Znal je stari gospodariti. Lepe denarje si je del na stran. Bil je mož, da so ga vsi spoštovali. Še sedaj ve povedati o njem vsak, reveži in vaščanje in gospodarji ter kupci daleč naokrog. Pri njem si dobil vse, dobra hiša je bila, hlapcev in dekel je imel in dolžno mu je bilo vse. Čez vse je ljubil gozde. Zdelo se mu je, da je v gozdu zaklad za kmeta. Dobra kupčija je bila z lesom in obogatel je s tem. Znal je porabiti gozd, ni ga zavrgel, kot potem mladi. Take može smo včasih imeli po Dolenjskem, zdaj jih je malo. So pa tudi časi drugačni.

Umril je za mrtvoudom. Rekli so, da tudi ni bilo vse, kot bi bilo moralo biti. Kdo vé to? Do revežev je bil dober. Res, tudi dosti kmetov je prodal. Zadolžili so se, zapili in, ko je bilo zadosti, je prodal, in prišli so k njemu za hlapce in so zapili, kar so sproti zaslužili. Tako je znal; mogoče ni bilo vse prav. Nagle jeze je bil, sicer je bil dober človek. Vse je dobil ta sin, a on ni bil tak. Res so se bili izpremenili časi in voz ni bilo več toliko na cesti, vina ni bilo več in cesta je bila speljana drugod.

Mladi ni bil prav nič očetov. Oče ga je bil vodil seboj po polju in mu kazal polje:

„Glej, Polde, vse to je naše in ono je naše, prav tja do gozdov je naše, vse pripada Jelševini, vse bo tvoje, Polde. In to bo prodano, to sosedovo bomo kupili, da bo naše skupaj, da bomo orali skozi in potem kupim še to in to, in bo vse naše, mogočna bo vedno Jelševina. Le pazi, ker bo vse tvoje . . .“

Fant je bil takrat še napol otrok in si je vse mislil, kako bo, ko bo vse njegovo in si bo kupil lahko tistega lepega konjička, ki ga je videl na semnju, hišo bo olepšal, zofo bo kupil, v kočiji se bo vozil, ker bo vse njegovo. In šumeti mu je moralo po glavi tisto: Vse naše, vse naše . . .

In peljal ga je oče v gozd in se ponosno z zvedenim očesom oziral po tujih gozdih in precenjeval njih vrednost. V svojih gozdih je z nekakim posebnim ponosom gledal na lepa drevesa, meril je njih visokost in zadovoljen je bil takrat. Kadar se je tako vračal domov, so vedeli za to berači ob poti, doma je dal prinesiti vina in dal piti vsem. Računal je še v mislih na tisočake, ki jih bodo dale smreke čez toliko in toliko let. In takrat sam ni vedel, kako bi dal duška svojemu veselju. Prijel je sina, tega Poldeta, za roko in rekel:

„Vidiš, fant, to je vse naše. Gozd, to je kmetov zaklad, ako ga zna prav vzdigniti. A malo jih je, ki to znajo. To bomo še kupili zraven, da bo vkup rastlo. Le poglej te smreke! Kako drevo bo to še čez nekaj let! Vse raste in, ko doraste, se podere in začne rasti znova.“

Prenehal je tako, kajti njegova misel je odhitela k tisočakom, ki mu jih bo naštel čez nekaj let lesni kupec na mizo.

Tako je zahajal v gozd, in videli smo ga, kako je hodil tam. Precenjeval je in računaval in se vselej zadovoljno vračal čez polje domov in mrmral je sam s seboj, kaj bo kupil, kako bo kupil. In Poldeta za roko seveda: vse naše . . . Dal ga je potem v mesto, ker je boljše, če človek več zna. No, umrl je Jelševca prej, preden so do-

rastle smreke, umrl je preje, nego si je želel. Mnogi so mu privoščili, mnogim je prodal bajte seveda.

Ubožci in revnejši vaščanje so žalovali za njim. Bil je dober človek. Dal jim je zaslužka in vbogajme. Njegov gozd jim je bil odprt in hiša gostoljubna.

„Samo škode mi ne delajte“, je rekel, „a kar je odveč, nepotrebno suhljad, dračje, veje, listje, kar je suhega, to je vaše. Samo škode ne, rajši prosite, če potrebujete.“ Če si potreboval par kolic, da si si podprl kozolec, ni odrekel, res bil je dober človek.

In ko je umrl, je zagrmelo na Jelševini, kot bi se bil zrušil močan steber. Snubci so se oglasili za hčere, in Polde je bil dober človek za vsakega, ki se mu je znal prilizniti. Mlad je bil in lep, pa ošaben in ponosen in vedno je govoril: Vse naše.

Trd je bil in častihlepen. Nič ni bil očetov. Več je bil v mestu kot doma. Vse je imel, kot je mislil. Mogočna je bila takrat Jelševina. Vozil se je povsod in nihče se ni brigal za gospodarstvo. Kadar je bil pijan, je govoril, kot je mislil:

„Kdo ima kaj enakega? Kdo se more meriti z Jelševino! Kaj imate, berači!“

Zmerjal je ljudi z berači in jih potem napojil in so molčali in tiho mislili svoje. Tako se je prevzel, kot se to zgodi navadno na svetu. Vsi, ki so bili poznali starega, so

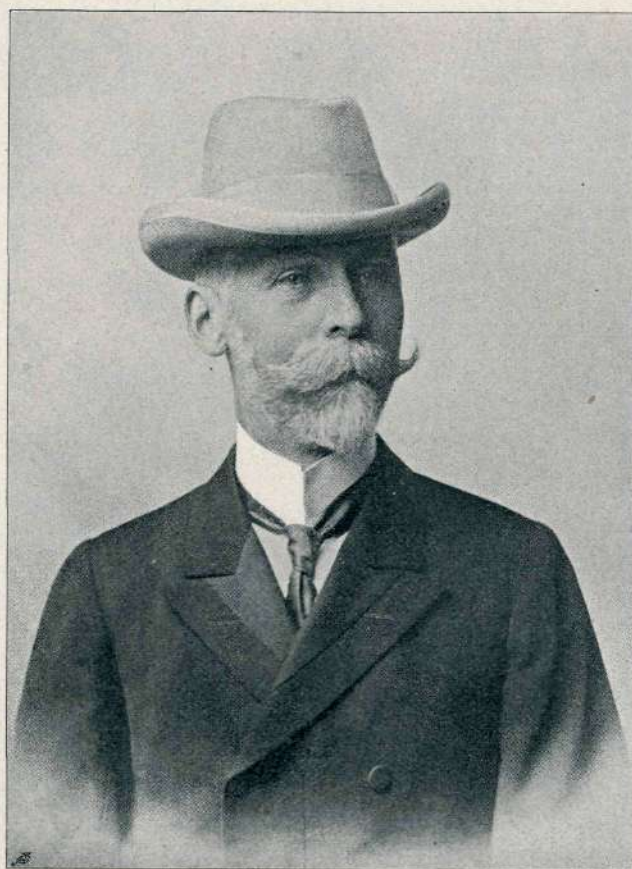
zmajevali. „Ne kaže dobro“, so rekli izkušeni starci. Če je zvedel, jih je poklical k sebi in jih ozmerjal.

In zgodilo se je, kot se je moralo: ljudi nič več v hišo, trava je pognala pred hišo, voznikov ni bilo, jedlo je vse in pilo, kajti snubcev je bilo dosti in on se je ženil po svetu. Velike svatbe so se obhajale takrat in čudne stvari so se godile. Vsi še pomnijo. On pa je najel zidarjev in rokodelcev in pre-

novili so hišo skoraj v grad. Kupčeval je z velikimi konji in se vozil. Celo jesen je imel goste-prijatelje, lov je bil vsak dan in pili so in jeli, da ni pomnila še takih ljudi dolina. Družini je bilo takrat dobro in gospodarji so preganjali hlapce: „Ne bodi len, ne bodi kot da si z Jelševine.“ In če je žena bolj zabelila, je rekel mož: „Ne beli, kot da smo na Jelševini.“ In če se je mož zakasnil v gostilni, je prišla ponj žena: „Nepostavaj kot da si na Jelševini.“ Tako se je obrnilo na Jelševini.

In nekoč je pripeljal domov gospodinjo. Gosposka je bila in ni govorila z nikomur, ki je bil navaden človek. Lepa je bila, kakor so take gosposke, in na gospodinjstvo se je razumela, kot vsi ljudje, ki ne vedó, kje se jemlje denar. In zopet so tako govorili ljudje:

„Slabo je izbral“, so dejali, „drži se, pa še lahko daleč pride. Kdo ve, kako še bo? Stari je znal, Bog mu daj dobro, in je imel,

Teodor Schwarz,
novi kranjski deželni predsednik.

ta pa tako ne bo dobro storil. Se že vidi, da ne pojde po sreči.“

Hodila sta na izprehod in sta se vodila za roko. Jelševina pa je bila polna gospôde, sorodnikov in prijateljev. Vse se je veselilo. Vozili so se v kočijah — stari je vedno hodil peš. In uganili so, kot so mislili ljudje. Tako se je začelo in tako je šlo. Saj nam nič mari, ampak vse se tako godi na svetu, kjer je prevzetnost in se ne dá revežu živeti. Živeli so gosposko in revež ni smel v hišo. Včasih je bil tam dom revežev. Tudi v gozd ni smel potem nihče. Logar je stal tam s puško. Polde je zmerjal ljudi s tatovi. Nihče mu ni nič ukradel. Pa tudi vse je začelo iti od Jelševine, samo gospôda je ostala tam. Tako je rogovilil mladi. Vedno pojedine, veselje, in potem zopet v mesto; rekli so, da pelja veliko kupčijo, kot so ga naučili v šolah. Včasih se je prikazal na polje. Ona je šla z njim s solnčnikom. Ozrl se je: Vse naše. Delavci so delali, ko so ga videli.

Tudi v gozd sta šla; najrajši je šel tja s prijatelji, s puško na rami. Pogledal ni nikogar. Ozmerjal me je, če sem kaj nesel iz gozda. „Kradete vsi, berači“, je rekel. Molčal sem, kaj sem hotel? Vsakega je izpodil iz gozda, vsi so bili tatovi.

„Visoko leta“, so rekli možje in ga niso volili za župana.

„Nočem županiti beračem“, je rekel in se jim smejal. Srečal je staro Črmljačko, ko je po njegovem nabirala drv. Smejala se mu je in rekla:

„Malo subljadi si bom nabrala, saj ti ne storim nič škode.“

„V svoj gozd pojdi nabirat!“

„V svoj gozd — ga nimam, gospod“, se je smejala baba lepo.

„V mojem tudi ne pustim krasti. Odlazi, ali pa te ustrelim.“

„Streljali vendar ne boste“, je rekla.

„Bom, bom, imam pravico; kaj pa tukaj kradeš...“

„Pa me ne boš“, je rekla baba in zbežala. Oddaleč pa mu je pretila, jo je videl pastir. On pa se ji je smejal. Tisti teden je

vdarilo v njegove skednje. Črmljačka, so rekli, je bila jara-baba... Jelševca pa je vse popravil in postavil lepše... Tako je gospodaril. —

Tu je stal lep gozd, velik in ponosen. Visoke smreke, druga pri drugi so ponosno dvigale svoje zelene vrhove, kot da hočejo preseči vse druge naokoli, ker so Jelševceve; košate njih veje so se upogibale in šumele slavnostno pesem o veličastnem gozdu kot nekdanj, ko jih je gledal stari Jelševca. Kdor je slišal te smreke, je moral poslušati. Star gozd je bil in močan. Kragulj se je dvigal nad njim in z žvižganjem naznanjal vsem pticam pogin. Lep gozd je bil to, ljubljenec starega. Ko je šel čez polje domov, se je oziral nazaj na tiste lepe temnozeleno vrhove orjaških smrek, ki so se poznale od vseh. Tudi mladi je imel ta gozd čez vse. Videli smo ga, kako je ležal v njem in gledal v gibanje vej po vetru in poslušal je menda mogočno pravljico šumenje. Saj je, kot bi nekaj pravile. Veverice so se podile po deblih, ptiči so peli po vejah in se razgovarjali. Tudi lovil je rad sam v tem gozdu. „Zaklad je gozd“, mu je govoril stari. Nihče ni smel v gozd, in otroci niso šli sem po jagode: „Tam je Jelševca s puško“, so rekli in se bali.

Nekoč je bil ta gozd prodan. To je bil začetek konca. Posekali so ga tuji ljudje. „Da bi to vedel stari Jelševca“, so rekli ljudje, „bi se obrnil v grobu.“

Tam pa je bilo življenje kot po navadi: gostje, prijatelji, gostije, pojedine; on je bil malo doma. Vozil se je okoli. Polje so bili obsejali z deteljo. Takrat so se začeli ti grozni časi na Dolenjskem. Ceste so postale prazne, in bilo je, kot bi vse umrlo. Zato se zdaj vidijo ob klancih take velike hiše, opuščene in obraščene s travo in prazni hlevi ob njih. Tudi Jelševina je sedaj taka. Kajti začelo je iti tako in nekoč je bilo vsemu konec. Jelševca je prodal gozde in odšel...

Zdaj je prišel nazaj sam in vidite ga skoraj po vseh gostilnah. Zelo vesel človek je in napije se rad. Tako se vse izpremeni na svetu...

Pomislil je stavec in odšel počasi; šepal je na eno nogo. Vse vé naš človek, kar se je zgodilo, in povedati zna in ponosen je na to.

Odšel sem po gozdu dalje in pomislil na povest . . .

Veje so šumljale in gozd jim je žalosten pritrjeval. (KONEC.)

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.

(KONEC.)

54. ŠKOFLJANEC, Dol. (: Škoflje, okraj Višnja gora).

55. TOMAŽEVIC, G. (: Št. Tomaž v Škofje-loškem okraju).

56. TOMINEC, N. (: Tominje v ilirsko-bistriškem okraju ali pa Tomin, Tolmin na Pr.).

57. TOPOLOVEC, TOPOLAVEC, Št., Kor. (: Topolovo, okr. Kozje).

58. TRNOVEC, N. (: Trnovo, okr. Il. Bistrica).

59. VIPAVC, Št. (: Vipava na Kranjskem).

60. VREMEC, Pr. (: Vreme, okraj Senožeče).

61. VRHOVEC, VERHOVC, Dol., N. (Vrhovo v stiškem, žužemperškem, novomeškem in trebanjskem okraju; Vrhpolje v sežanskem in goriškem okraju; Vrh v raznih primorskih in kranjskih okrajih).

62. ZABUKOVEC, G., D., N. (: Zabukovje v mokronoškem in krškem okraju).

63. ZABRIC, Prim., pokvarjeno ZABRIČ (: Zabrdo v kanalskem in goriškem okraju).

64. ZAGOREC, ZAGORC, D., Št. (: Zagorje, okraj Ormož in Kozje na Št., okr. Litiija na Kr.).

65. ZDOLEC, ZDOVEC, ZDOUC, ZDAVC, Kor., Št., N. (: morda Zdole, okr. Brežice in Kozje?)

66. ŽUPEVC, Štaj., G. (: morda Župe v ptujskem okraju).

67. STAROVEŠKI, Št. (: Stara ves v raznih okrajih na Štaj.).

C. Priimki iz imen rek in gorá.

1. KRAŠOVEC, KRAŠEVEC, -VIC, Gor., N., D., Št. (: Kras).

2. KUMLJANEC, KOMLJANEC, D. (: Kum)

3. MURŠAK, MURŠEC, Št. (: Mura).

4. NADIŽAR, Gor. (: Nadeža, izvir Save Dolinke).

5. OBERSKI, Št. (: Obir?)

6. POSAVEC, G. (: Sava).

7. SOTELŠEK, SOTLAR, Št. (: Sotla).

8. ŠČAVNIČAR, Št. (: Ščavnica).

9. ZADRAVEC, Št. (: Drava).

10. JELOVČAN, G. (: Jelovec).

11. ZABUKOVEC, Dol. (: Zabukovje, hrib pri Trebelnem na Dol.).

SLOMŠKOV DOM.

FOTAGR. FR. VESEL.

IVAN LAH:

HISTORIJA HIŠE.

II.

(KONEC.)

Takrat sem prvič slišal o gospodarju z Jelševine. Včasih se zdi, kot da je človeku nesreča namenjena, kot da je zlo neizogibno, da mora priti, kot da se je približalo od nekod daleč. Pravimo, da je usojeno.

Pomlad je prišla in prenovil se je svet. Zacveteli so travniki in logi, zapele so ptice, razveselila so se srca. Staro in mlado je pozdravilo pomlad po dolgi, dolgočasni zimi. In vsa priroda se je vzveselila in jo pozdravila v tisoč spevih: Pozdravljena ...

Pozdravljena ...

Po vasi so takrat govorili o njem čudne reči. Hodil je sam in se je ogibal ljudi; čudni so bili njegovi pogledi in neumen smehljaj na obrazu.

Šel sem po gozdu, ko je bil tak pomladanski dan. Prijazno vabeče je sijalo solnce, kot da vabi zelenje iz trdih dreves in cvetje iz prstene zemlje, da jih ogreje, oživi ...

Tam sem šel po poti ob gozdu. Okleščene, polomljene veje so ležale ob poti,

kajti povsod so sekali. Kolesnice so bile globoko vdrti v rjava pota. Po sesekanih gozdih so že poganjale nove zelene smrečice, šibke hoje so se kazale povsod ...

Obstal sem na vrhu in se ozrl. Ta pomlad po teh gozdih!

Takrat je prišel po gozdu. Bil je tak, kot si ga lahko srečal v gostilni ali na poti ali v gozdu ali sredi polja ali kjerkoli. Povsod si ga lahko srečal, vedno je bil enak: gledal je plašno, a tudi prijazno, ljubeznivo, in ognil se je povsod človeka, zelo rad pa je stal pri čredniku na paši.

Gledal sem ga, kako je šel in se oziral. Včasih se je ozrl v solnce, potem je gledal po gozdih, delal je znamenja z roko in se zasmejal. Ali govori: Vse naše? — sem pomislil ...

Ob poti je obstal. Videlo se je, da mu zelo ugaja mlado solnce, polno gorkote in življenja. Začel je iti med vejami navzgor, lomil je veje z nogami in se plašno oziral, kot bi se bal, če ga kdo vidi. Po gozdih so odmevali udarci sekir.

Stopal je počasi navzgor in postal pri vsakem večjem kupu, kot da nekaj premišlja: nemara koliko je vreden ta kup vej. Nasmehnil se je in šel zopet dalje, počasi kot brez opravka in namena. Do roba gozda je prišel. Ustavil se je in meril drevesa na visokost in štel je na prste ter si kimal zadovoljno. Videlo se je, da precenjuje. Spomnil sem se na starčevo povest o njegovem očetu: kako je hodil po gozdih, meril drevesa in govoril o gozdu ter mislil na tisočake. Ravnotako je stal in gledal. Nasmehnil se je zadovoljen in šel dalje.

Sedel je na hlod v gozdu in gledal predse, kjer so se na drugi strani doline dvigali gozdi, polni pomladanskega življenja. Na to stran se je čul njih šum in vrhovi so se zibali enakomerno. Pred njimi so stali štori posekanih smrek — bilo je kot bi pogledal na razvaline. Novo življenje je kipelo iz temnih tal pod božje svetlo solnce, kajti brsteli so bori in mlade smrečice so pokrile tla ... Po cvetju je že brenčal čmrlj, po travi je mrgolelo pajkov in žuželk, vse v življenju, kajti dan je bil jasen in mlad kot solnce nad njim, kot pomlad na zemlji. Kako so se oglašali ptiči z vej!

Zagledal se je bil menda v to življenje, kajti sedel je mirno, kot se greje onemogel bolnik na pomladanskem solncu. Morda so mu vstajali spomini pred očmi, kajti mlad gozd je bil namesto nekdanjega velikega gozda, kjer so bili lovi in veselje, in zdaj ni ničesar več.

Nad gozdom se je pojavil v višavi velik kragulj in je zažvižgal. Z ravno razpetimi perutnicami je obvisel v zraku in gledal za plenom. Zavil je v polkrogu in se spustil nekoliko niže in zopet tako obstal. Zdajpa zdaj je zažvižgal. Vse je utihnilo v gozdu, le sekire so odmevale od daleč. Ponosen je kragulj nad gozdom. Ne boji se nikogar, vse, kar je ptičjega pod njim v gozdu, se ga boji. Zažvižgal je in odplaval na drugo stran.

Gledal sem ga, kako je sledil kragulju z očmi. Dvignil je roke, kot da ima v rokah puško, in je nameril na kragulja. Kragulj je izginil, in vse je še molčalo po gozdu.

Vstal je in šel proti ograji. Prelezel je ograjo in obstal v mladem gozdu. Šel je med vrstami dreves proti meni. Hotel sem se umakniti, in takrat me je zagledal. Obstal je nekaj časa in gledal brezizrazno. V trenutku se je obrnil in se spustil v tek čez ves gozd, skakal je čez grmovje in čez drevesa, padel je in se pobiral, ozrl se ni. Dolgo se je še videlo, kje beži, kajti gibalo se je mlado drevje, koder je šel ... Čutil sem se, da se tako boji.

Šel sem dalje po gozdih in mislil na gošpodarja z Jelševine. Povsod je bilo mlado življenje po gozdih, da človek obstoji v njem in se zagleda v življenja polni gozd ...

— — — — —
Sešel sem se na vrhu gozda z grajskim logarjem in sva govorila o gozdih. Počasi sva stopala po gozdu. Večer je padal. Zakadilo se je v nižini in dim je vstal nad gozdom.

„Zunaj kurijo pastirji in čekači, včasih sem ponoči v skrbeh zaradi ognja. Posebno v jeseni je nevarnost velika. Ljudje so ne previdni in ne pomislijo.“

„Ho, ho“, se je začul po gozdu klic.

„Ho, ho“, je odmeval odpovsod isti glas.

„Ho, ho“, se je oglasil drug glas.

„Poglejte, kaj je tam, kdo kuri“, je kričal prvi glas.

In odmevalo je to po gozdu.

Šla sva z logarjem proti dolini.

„To jim prepovem“, je rekel logar, „naj kurijo pri vodi, ne tako visoko.“

Kadilo se je in čulo se je pokanje.

„Ho, ho“, se je oglasil glas v gozdu.

„Kaj pa je?“ se je odzval drugi.

„Skoči v vas po ljudi!“

„Kaj pa je?“ In odmevalo je po gozdu ...

„Gozdič gori, nekdo je zažgal ...“

Prebledel je logar in zletel po gozdu v dolino. Hitel sem za njim, boljbolj je zakrival gost dim celi gozd. Mlado drevje je pokalo. Kragulj se je pojavil nad gozdom in je plaval visoko na drugo stran, jate ptic so se vzdignile v zrak, začulo se je kričanje bežečih srak in vran. Vse je bežalo čez gozde. Prišel sem do ograje. V dolini se je

čulo vpitje ljudi. Dim je neslo po hribu navzgor. Ogenj je bil že močan in je bil objel celo spodnjo stran gozdiča, da ga je veter razširjal navzgor. Suho, od jeseni ostalo in nanešeno listje je raznašal ogenj, ki je z vedno močnejšo silo objemal mlada drevesca in rastel naprej in naprej. Trepetal je tihi pomladanski večer v tem rjavem dimu. Vse okoli je pokrnil dim in se izgubil daleč v gorenje gozde. Smrečica za smrečico je izginila v ognju, objel jo je ogenj z neizprosno silo in jo uničil v nekaj trenutkih, in šla je cela vrsta, druga za drugo. Trepetal je mlada drevesca v dimu, in zdelo se je, kot da čakajo in stojé v strahu, kdaj jim plamen iztrga mlado življenje... Posegel je plamen, posmodil, zatrepetal so vejice, in drevo je izginilo v plamenu...

Pomagati se ni dalo. Sekači so se bili zbrali in vpili drug na drugega. Logar je letal kot blazen...

Prišli so ljudje iz vasi. Dekleta so prinesla na glavi vode. Pomagalo ni nič.

„Pojdite sekati na gorenjo stran in naredite ulico, da se ogenj omeji“, je vpil logar.

„Kako bom v tem dimu“, je vpil sekač, „saj me zaduši.“

„Pojdite, dobite plačano.“

Sekači so odšli.

„Ženske, nosite prsti, dobite plačano“, je vpil logar vaščankam.

Začele so nositi, a obstale so in gledale. „Kdo naj gasi celi gozd? Se bo že ustavilo, kadar se bo“, so govorile.

Požar je rastel in vedno večji plamen je objemal drevje. Prišli so možje počasi s pipami v ustih.

„Kaj boš gasil? Ne pomaga nič. Les je les. Ko bo prišlo do konca, se bo ustavilo. Saj vidiš, kakšen dim, pa ravno na goro ga nese.“

Prijel je ta ali oni škař z vodo, ki ga je prinesla kaka ženska, prijel je in vrgel v ogenj. Zacvrčalo je, polegel se je ogenj za trenotek, oblizoval je ozemljo in se vzpel z novo močjo.

„Ne pomaga nič“, je dejal in vteknil pipo v usta.

Ptiči so letali visoko v zraku nad dimom in čulo se je kričanje vran in žvižganje kragulja na nasprotni strani. Premetala se je po pogorišču belouška v velikih kolobarjih in iskala luknje; metala se je in boljbolj omagovala; nazadnje je obležala, zvila se je še parkrat, kot da jo je kdo udaril, in obležala mirno; oživela se je, ko je polizal po nji plamen, hotela je dalje in ni mogla več; obležala je tako, in plamen je lizal po nji.

Na gorenjem koncu so sekali sekači. Ljudje so nosili prst in metali na ogenj. Prepodili so veverico, da je skočila na tretje drevo, na visoko smrečico. Ogledala se je, in ni bilo rešitve. Ljudje povsod, na eni strani ogenj, na drugi sekajo. Počakala je za trenotek, dim jo je omamil. Vsi so se ji smejali. Deček je vrgel kamen vanjo. Skočila je na konec veje in izginila v drevju.

„Na dveh straneh je zažgano“, so govorili možaki.

„Nujte, nujte, dajmo“, so se začeli priganjati, če ne nam lahko zanese ogenj v gozde.

Ženske so jecale in klicale na pomoč Boga in svetega Florjana. Ogenj je prišel do tja, kjer so bili sekači posekali. Lizal je okoli sebe, no udušili so ga s prstjo.

Vsi so govorili njegovo ime.

„Nihče drugi, kot Jelševce, saj se je hodil sem gret, kot gad marca meseca.“

„Opoldne smo ga videli“, so pravili sekači.

No, o njem ni bilo sledu.

Žalostno je bilo pogledati na uničeni mladi gozd. Ogenj je lizal okoli osmojenih drevesc, kot da hoče vničiti vse do konca. Pokazale so se različne podzemeljske živali in so bežale v dimu; ušle so, ali pa so obležale v žrjavici.

Zmračilo se je. Pripeljali so nekaj sodov vode in polili pogorišče. Žarelo je tuintam in potem je pogasnilo vse. Grajski hlapci so prišli in so imeli varovati čez noč.

V noči so slišali na gori dolg, neumen smeh. Šli so tja in so ga vjeli. Dva je pobil, potem so ga zvezali.

* * *

Na pomlad sem bil zašel nazaj v tisti kraj. Leta so bila že od takrat. Stopal sem proti večeru domov v klanec in prijetna je bila pot, kajti ni je lepše poti kot spomladi skozi gozd, ko pojó ptice na vseh straneh in gozd diši čudovito in se vetri igrajo po vejah.

Po gozdu se je začulo petje. Bila je znana pesem o sinu. Pel je hreščeč glas, zdaj glasneje zdaj tiše, utihnil je polagoma in se zopet oglasil. Prihajal je vedno bliže in bliže, in bil sem radoveden, kdo poje. Nazadnje se je prikazal iz šume dolg človek z gosposko obleko. Malo se je opotekal; obstal je in me pozdravil: „Ooo?“ je rekel, „dober večer, prijatelj.“

Odzdravil sem mu smeje.

„Zapojem pa še kaj!“ je rekel.

„No, dobro.“

„Star pevec. Vedno si pojem.“ In zapel je zopet isto pesem.

„Čakajte, greva skupaj“, je rekel in stopil na cesto. „Saj me poznate, jaz sem gospodar z Jelševine.“

„Poznam, poznam“, sem odgovoril čisto na kratko.

Spomnil sem se, kako sem ga videl takrat v gozdu.

„Saj poznate Jelševino?“

„Poznam, poznam“ sem mu odgovoril.

Spomnil sem se Jelševine. Zapuščena je bila in obraščena s travo. Dolgo ni bilo ljudi v nji, okna so razbili otroci, in nevarni ljudje so včasih tam prenočevali. Zid se je bil oluščil, in streha je kazala luknje, kjer se je bila razbila opeka . . . Hlevi so stali prazni, odprti vsakomu. Ljudje so tja bežali s polja, če je nastala hitra nevihta. Ograje okoli hiše so bile polomljene — lepi vrtovi so bili nekdam tam, le dvoje velikih dreves je še stalo mogočno kot nekdam, ko so v njih senci pili in počivali trgovci in vozniki. Okna na pročelju so bila izginila, in dve črni odprtini sta zijali kot oči na smrtini glavi. Spomnil sem se Jelševine: taka je bila.

„Vidite Jelševina je moja, jaz sem gospodar z Jelševine, in ravno taka je hiša kot njen gospodar.“

„To je res“, sem mu opomnil in se mu posmejal.

„Pa imam denarja, kot ga ima Jelševina.“ In privlekel je iz žepa cele pesti denarja. „Jelševina je in ostane prva, vsak se mora odkriti Jelševini, ker ji je vsak dolžan. Vse je njeno.“

Ponudil mi je fino cigaro. Začudil sem se mu.

„Le kadiva le, saj sva prijatelja, in be-rači še nismo.“

Hotel je govoriti trezno.

„Dolgo sem iskal, kako je najprijetnejše živeti“, je rekel, „in zdaj sem našel najprijetnejše življenje. Skrbi nič, živiš kot ptič. Vse sem že bil, kar hočete. Bil sem prvi bogataš, saj ste slišali gotovo o Jelševcu, potem so rekli, da sem nor, potem so me zaprli, potem sem šel v Ameriko, sem videl naše ljudi, kako delajo in trpé; čudili so se mi, igral sem srečno, zaigral včasih vse, šel sem delat, začel zopet srečno igrati, prišel sem domov in zdaj živim najlepše življenje.“

„Dovolite, imate še ženo?“

„Prosim vas, samo o babah ne govorite. Celi svet jih je poln, da se gnoj dela iz njih. Ste videli, kaj je naredila ženska na Jelševini? In ko je vse zapravila, je šla.“ Nazval jo je z grdim imenom.

„Pa pravijo, ljubezen“, je pravil, „ljubezen, pa ljubezen . . . Tisti mladi ljudje, brez vse izkušnje, ki niti ne vedó, kaj je življenje. Poln ženskih je svet. Kaj boš ljubezen? Jaz sem bil celo tako neumen, da sem jo ljubil.“ Zasmel se je na vse grlo in začel peti . . .

„Vsak človek enkrat nori, potem pa se spametuje. Meni je bila včasih ženska vse, zdaj mi je nič. Saj ste slišali, da sem zažgal gozd. Takrat namreč, ko me je zapustila, sem začel fantazirati, kot mlad zagodé, ko ga prime tista prva ljubezen, kot to imenujejo. Fantaziral sem po vseh gostilnah in povesod, kajti bil sem neumen. Denarja sem imel dovolj. Na Jelševini je bilo zmiraj dovolj denarja. Škoda, da takrat niste bili tu. Vi je niste poznali.“

„Ne. Pravijo, da je bila lepa.“

„Lepa, lepa, seveda — ženska lepota, ne vem, kaj imajo od tega ljudje. Vi ste moder človek, vidim. Škoda, da niste bili v prejšnjih časih tu. Bili bi vsak dan gost pri nas. Imel bi vsaj enega človeka med seboj, kajti sami osli so bili takrat napolnili Jelševino, kaj čudno, da sem tudi jaz postal osel. Če se z volkom družiš, moraš ž njim tuliti. Tako smo tulili na Jelševini, kajti mnogo tisočev je bil spravljen tukaj nekdanji Jelšev. Škoda, da niste nič užili od Jelševine, snedli smo jo in dobra je bila. Pa je je še precejšen kos. Vas bi povabil, ker vidim, da ste moder človek. Vsak namreč vpraša: Ti, Jelšev, kako se je moglo to zgoditi? Kako je mogoče, da je sedaj tako na Jelševini? Kaj boš hudiča izpraševal! Vsak živi kot hoče, nekam itak pride, ker dan beži za dnevom. Dokler je neumna, živi neumno, če je pameten, pa pametno. Živel sem tako. Samo to ni prav, da vprašujete po ženski. Vse ženske niso vredne besede, razen kar pomeni beseda: mati . . .“

Utihnili je in obraz mu je postal resen.

„Vidite, takrat sem bil res zažgal gozd, kajti peklo me je, da me je zapustila. Ona je bila zaigrala gozd, in jaz sem ji to dovolil. In ko je zaigrala, je šla, kaj vem s kom . . . Naj gre s komur če. Takrat mi je bilo res, kot da me žge. Zdaj vidim, da je bila neumnost, kot je neumnost vse, če se sploh za kaj ženemo v življenju, in si delamo nepotrebno žalost, kajti vse mine.“

Začel je zopet peti in s palico je mahal po grmovju ob cesti. Čakal sem, da začne dalje.

„Aja, vi bi radi izvedeli“, je rekel, ko je dopel pesem. „No, stvar je taka. Morda se mi je res zmešalo, ali pa se mi je tako zdelo. Ko sem prišel v norišnico, sem bil takoj pameten, zato so me zaprli. Sicer je vseeno, kje je človek zaprt, zadovoljen sem bil povsod, ker sem povsod videl ljudi, tam neumne, tu hudobne, jaz pa nisem bil niti neumna niti hudoben, in sem bil med njimi. Nekoč mi je prišla misel, da bi se ustrelil, danes se mi zdi zelo prav, da se nisem, in vidim, da je bila neumnost tista misel. Poglejte,

kako hodim veselo in si pojem. Neprijetno življenje mi delajo samo hinavci in ljudje, ki se ponižujejo. Prosi me za desetak in ti ga dam, ali ga pa zahtevaj, dam ti ga še rajši ter občudujem tvoj pogum. So pa ljudje, ki se vedno plazijo in prosijo . . . Takrat torej sem bil zakuril gozd. Nikdar nisem še imel večjega užitka na svetu. Prišla mi je namreč nekoč ta misel in nikdar ni še nič z večjo težavo ležalo na moji duši kot tista misel. Mislil sem, da jo vsi beró iz oči in ni hotela iti z glave, dokler se ni uresničila. Zato sem moral zažgati gozd. Kako je to odleglo! Kako je bilo lahko pri srcu, ko je ves prestrašen zažvižgal kragulj nad gozdom, kot da še ni videl takega! Sfrfotali so ptiči z dreves in vevice so planile na vrhove. Užitek je bil to brez primere. Vse to se mi je sanjalo že prej, vse je šlo že v mislih tako, kot je imelo biti v resnici, kako bo zatrepetao drevje, kako se bo vse borilo z ognjem. Zato sem zakuril na več krajih, da bi bil užitek tem večji. In zatrepetal je gozd, in vevice niso znale kam. To so se začudile vrane na smrekah. Podlasico sem videl, ki je skočila naravnost v ogenj, in nisem ga imel večjega veselja čez to; tudi to sem že prej mislil. Osmodil se ji je rep, zvila se je in skočila neumnica drugič nazaj; zaplesala je, in jo je objelo; dvakrat je skočila iz dima in se je zarila v zemljo, in ogenj jo je zakril. Mnogo veselja sem imel tisti trenotek. Nekdo je zavpil v gozdu, in takrat sem se spomnil, da je to ljudem neprijetno in da vidijo tu mojo misel, za katero sem se bal, da jo beró z obraza. Zato sem zbežal. Ponoči sem hotel videti koščice zgorelih živali in osmojena, ožgana drevesca. Takrat so me zgrabili. Danes ne vem, če bi pobil dva, takrat sem jih. In potem so me vodili iz blaznice v jetnišnico in spet nazaj, ker niso vedeli, kaj bi storili z menoj. Povsod je bilo zanimivo. Potem so me izpustili. Pogledal sem svet s prave strani, zato sem zdaj tako zadovoljen. Ni se mi godilo slabo in tudi zdaj mi je dobro. Baba pa mislim, da še živi nekje na Ogrskem. Nekoč mi je celo neki tepec pisal o nji, češ

da je njeno ime celo v časopisih. Videl sem dosti sveta in zdaj se mi najbolj ljubi živeti tako. Samo še konjička si kupim in mali voz, pa bom kosil in vozil. Zelo se mi dopade, ko pelja kmet zvečer s konjičkom z njive domov. Jelševina je zame prevelika. Začel bi gospodarstvo, pa dá preveč skrbi. Vse je tako zaradi žensk... Ko bi bile ženske drugačne, ne bi bilo tako. Če mi pade v glavo, da začnem življenje, ki ga drugi nazivajo za pametno, še ni izključeno, da bom prav bogat kmet. Zelo se mi to dopade; ponosen, bogat kmet z lepim parom konj, to je nekaj lepega. Greste z menoj na Jelševino?"

„Grem, zakaj ne; moram skoraj mimo.“

„Dal bi vam voz, ko bi ga imel. No, na Jelševini ni nikogar doma. Grem z vami v trg, bova pila kapljico dobrega.“

„Hvala, jaz pojdem domov.“

„No, jaz še ne grem.“ Zapel je zopet pesem. Šla sva tako po cesti.

„Zelo lepo je tu življenje“ je začel, „zato sem prišel nazaj. Sicer bi bilo komu neprijetno, pravijo, da kažejo s prstom za človekom. Meni je to vseeno. Včasih sem gledal na ljudi, zdaj me ne brigajo. Vsak naj živi po svoje, kaj bi gledal druge. Jaz nikogar ne opazujem in dam vsakemu prav — gotovo je tako po njegovi pameti, pamet pa je neumna ali pa pametna.“

Oddaleč se je pokazala Jelševina.

„Ej, Bog te živi, Jelševina“, je rekel veselo. „Morda bom res postal kmet. Kake čase jaz pomnim tukaj ob Jelševini? Vse je proč. Zelo dobro se mi zdi, kadar na to pomislim, kajti zdaj sem zelo zadovoljen. Menda sem poseben človek. Našel sem v Ameriki človeka, ki je popolnoma kot jaz. Igrala sva skupaj in se stepla do grdega. Odpeljali so naju, in sva se drug drugemu smejala ter se prijazno klicala po imenu. Tikala sva se prvo uro, ko sva se sešla. Imel je debel obraz. Takoj ko sem ga videl, mi je prišla misel, kako bi bilo, ko bi mu vrgel celo skledo jedi v obraz. Povabil me je na večerjo, in ko sva jedla, sem mu vrgel celo skledo jedi v obraz. Menda mu je bilo

usojeno. Potem sem bil miren. Zameril mi ni, obrisal se je, in potem sem mu povedal, zakaj je bilo to... Čudni ljudje so na svetu, in čim več jih človek vidi, bolj je svobodoljuben do njih in jih ne obsoja. O meni so tu slabo govorili; sodili so po svoje. Povedal sem vam, da se ne brigam za to, kaj ljudje govoré. Vem, da ste slišali o meni. Skoraj vsak otrok je vedel. Pa kaj so vedeli? Hotel sem veselo živeti, kot se meni ljubi. Morda prav iz kljubovanja do ljudi. Sicer niso slabi ljudje Dolenjci, lahko se živi med njimi, posebno kadar so veseli in pijó. Bil sem daleč po svetu in sem jih mnogo videl. V nekem hôtelu sem trčil skupaj z debelim človekom. Ni imel, da bi plačal, in so ga hoteli zapoditi iz postelje. Ležal je tam zelo zadovoljno in govoril, da bo plačal zjutraj. Niso ga pustili. Plačal sem zanj, ker je bil tako debel in je ležal tako zadovoljno. Povedal mi je potem vse. Ušel je pred ženo. Smilil se mi je. Vzel sem ga seboj in je živel pri meni. Pisala mu je, naj pride nazaj. Tudi otroci so bili podpisani v pismu. Po vseh listih so stala njena pisma nanj. Nekoč me je hotel okrasti, zato sem ga zapodil od sebe, in je šel menda domov. Taki so ljudje.“

Prišla sva do Jelševine.

„Bog te živi, Jelševina“, je rekel zopet. „Koliko je takega na Kranjskem. Zdaj bi se smejal jaz svoji babi, ko bi morala lepo na polje. Zelo lepo ji je stala kmečka obleka. Tako sem videl prvič v gledišču. V meni je bilo včasih mnogo pesnika. Celo nanjo sem pesmi delal. Tako sem videl prvič, in prišla mi je misel, kako bi bila lepa na polju z belimi ošpetlji, z ruto okoli vratu, zavihani rokavi, in z belo rutico si briše pot. Ko bi hotela biti taka, bi jo vzel nazaj, in bi postal kmet na Jelševini.“

Pogledal je na hišo.

„Vse je zaprto, ni nikogar doma. Če se lotim, bom popravil vse, in še lepo življenje bo tu. Ko bi imel gospodinjo, bi vas peljal gori, zdaj pa vas povabim v trg. Igrati nimam s kom in potem mi je dolgčas. Bil sem znan igravec, celo v Monte Carlo sem bil. Pristudili so se mi tisti ljudje zato sem

jih pustil. Lepše je poležati v travi sredi polja.“

Bila sva na razpotju.

„Torej se vidiva še drugič“, je rekel, „jaz grem še pit.“ Noč je bila lepa.

„Lahko noč“, je rekel.

„Lahko noč.“

In odšel je. Obrnil se je na cesti in vpil: „Ako bo kmalu kaj živega na Jelševini, me obiščite; morda bom začel.“

„Dobro.“

„Če pa ne, se dobro imejte.“

„Takisto.“

„Bog te živi, Jelševina!“

Odšel je po cesti skozi gozd. Kmalu se je začula pesem.

Lep glas je bil in močan . . . Potem je vse utihnilo v noči. Ozrl sem se in sem videl Jelševino zapuščeno in dvoje odprtini je gledalo z nje pročelja kot mrtvaške oči v noč.

Videl sem ga potem še nekaterikrat. Vedno je govoril o Jelševini in delal načrte. Sedel je v gostilni med kmeti, dajal jim je za pijačo in pel pesmi. Bil je zelo vesel človek.

Pod zimo je bil izginil. Brali smo potem, da je umrl v neki bolnišnici, ker se je bil prehladil. Za Jelševino se je vnela pravda in je bila pozneje prodana na drobno.

— — — — —
In sedaj šumi mladi gozd, kot bi šumel povest o svojem nesrečnem nekdanjem gospodarju. Tuji ljudje so ga vzbudili v novo življenje in kraljujejo nad njim, kot kraljujejo kralji nad svojimi zakladi. Pastirji pasejo

okoli, in zagrajeno je vse, reveži pa se spominjajo na vse čase, kot so prišli, in so bili in so prešli. In če se sliši kdaj kje nerazumljiv šum, izmislijo si, da straši duh rankega gospodarja z Jelševine. In bogvekaj ti vse pripovedujejo čez nekaj mesecev.

Take čudne so povesti po vsej deželi, in vse jih pripoveduje, starci, možje, gozd in cela ljubljena zemlja, kajti cela zgodovina leži v nji. Zato je tako prijetno hoditi po nji, gledati po njenih gričih in gradovih, po vaseh in rekah, in pomisliti na življenje in na vse, kar leži v davni preteklosti in bodočnosti. Srečaš ljudi in se spomniš potem nanje. Kot bi ga še danes videl, kako stopa človek v gosposki obleki, gleda na lepo Jelševino in govori: „Bog te živi, Jelševina . . .“

In gre naprej naprej in govori: „Morda začnem . . .“ In ga pelje pot naprej v trg, toži se mu po igri in piti se mu hoče . . . In naprej naprej gre cesta daleč v svet. Odide po nji gospodar z Jelševine in se ne vrne kmetovat. In stoji Jelševina zapuščena in okna gledajo kot dve odprtini, kot smrtne oči v svet . . . Daleč je nje gospodar in nje slava je prešla, kajti prazne so ceste in časi so minili. In ni nikjer tistih velikih konj z mogočnim vozom, da bi obstali pred Jelševino in bi se začelo tisto življenje. Tudi zvečer se ne vrne tako gospodar s konjičkom s polja domov. Zato je tako na Jelševini . . .

„Bog te živi, Jelševina!“ In nekdo poje pesem po cesti v noč. Lahkomiselna je in vesela kot vsa narodova pesem.

